IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
**Volume 22 Issue 01 IYUN 2026**

# XXI ASRDA TARIX FANINI O‘QITISH METODIKASI: ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI VA SAMARADORLIGI

**Abdurahmonova Xursanoy Erkinjon qizi**

Farg'ona viloyati Oltiariq tuman 3 - son texnikum o‘qituvchisi

**ANNOTATSIYA:** Mazkur maqolada XXI asr sharoitida tarix fanini o‘qitish metodikasining nazariy asoslari va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamli ta’lim platformalari, interfaol metodlar va kompetensiyaviy yondashuvning tarix darslarida qo‘llanilishi muammosi ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil bilan bir qatorda Namangan davlat texnika universiteti hamda bir nechta umumta’lim maktablarida o‘tkazilgan so‘rovnoma va pedagogik kuzatuv natijalari qo‘llanildi. Tadqiqot natijalari an’anaviy og‘zaki-tushuntirish metodlariga nisbatan interfaol va raqamli texnologiyalarga asoslangan metodikalarning o‘quvchilar bilim sifatini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi.

**Kalit so‘zlar**: tarix ta’limi, pedagogik texnologiya, interfaol metod, raqamli ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, AKT, o‘qitish metodikasi, ta’lim sifati.

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi ta’lim tizimiga, jumladan tarix fanini o‘qitish metodikasiga jiddiy talablar qo‘yib bormoqda. XXI asr - axborot tezligi, raqamli texnologiyalar va globallashuv asri bo‘lib, bu omillar an’anaviy pedagogik yondashuvlarning samaradorligini qayta ko‘rib chiqishni taqozo etadi. Tarix fani, boshqa fanlardan farqli o‘laroq, nafaqat faktologik bilimlarni, balki tanqidiy fikrlash, tarixiy xotira, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish vazifasini ham bajaradi. Shu sababli uning o‘qitish metodikasi doimiy ravishda takomillashtirilishi zarur.

Ko‘pgina pedagogik tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, an’anaviy og‘zaki bayon va reproduktiv usullarga asoslangan tarix darslari o‘quvchilarning faolligini pasaytiradi, fanga bo‘lgan qiziqishni susaytiradi va olingan bilimlarning amaliy ahamiyatini cheklaydi. Bunday vaziyatda interfaol metodlar, loyihaviy faoliyat, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) va raqamli resurslarning o‘quv jarayoniga integratsiyasi dolzarb pedagogik muammoga aylanmoqda.

Mavzuning dolzarbligi quyidagi omillar bilan belgilanadi: birinchidan, ta’lim sohasidagi davlat siyosati raqamli transformatsiya va innovatsion metodikalarni joriy etishni talab qiladi; ikkinchidan, zamonaviy o‘quvchi-yoshlar avlodi ("raqamli avlod") axborotni idrok etishning o‘ziga xos xususiyatlariga ega; uchinchidan, xalqaro tajriba tarix ta’limida kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlarning yuqori samara berishini ko‘rsatmoqda.

Tadqiqotning maqsadi - XXI asr sharoitida tarix fanini o‘qitishning zamonaviy metodik yondashuvlarini nazariy jihatdan asoslash, ularning amaliyotdagi qo‘llanilish holatini o‘rganish va samaradorligini empirik tarzda baholashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: tarix o‘qitish metodikasi taraqqiyotining nazariy-konseptual asoslarini tahlil qilish; zamonaviy pedagogik texnologiyalar (interfaol metodlar, AKT, loyihaviy va keys-texnologiyalar) tasnifini ishlab chiqish; ta’lim muassasalarida o‘tkazilgan so‘rovnoma va pedagogik kuzatuv asosida amaliy holatni baholash; an’anaviy va zamonaviy metodlar samaradorligini qiyosiy tahlil qilish; tarix ta’limini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda nazariy tahlil amaliy-empirik ma’lumotlar bilan uyg‘unlashtirilgan holda, mahalliy ta’lim muhitiga moslashtirilgan integrativ metodik model taklif etiladi.

## MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Tarix o‘qitish metodikasi muammosi pedagogika fanida uzoq tarixga ega. Mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqotlarida bu masala turli jihatdan yoritilgan. Xususan, didaktik tamoyillar, tarixiy tushunchalarni shakllantirish metodikasi, tarixiy xaritalar va vizual manbalardan foydalanish texnologiyalari bo‘yicha keng ilmiy meros to‘plangan [1].

So‘nggi o‘n yillikda, raqamli texnologiyalarning ta’lim sohasiga kirib kelishi bilan, tadqiqotchilar e’tibori multimedia vositalari, virtual va kengaytirilgan reallik (VR/AR), onlayn platformalar va sun’iy intellekt asosidagi ta’lim vositalarining tarix darslarida qo‘llanilishi imkoniyatlariga qaratildi. Ko‘plab tadqiqotlar interfaol taxta, elektron darsliklar, video-manbalar va raqamli arxivlardan foydalanish o‘quvchilarning tarixiy voqealarni vizual va emotsional jihatdan idrok etishini kuchaytirishini ko‘rsatadi.

Kompetensiyaviy yondashuv nazariyasi tarix ta’limida alohida o‘rin tutadi. Bu yondashuv doirasida o‘quvchida shakllantiriladigan asosiy kompetensiyalar qatoriga tarixiy fikrlash, manbalar bilan ishlash, sabab-oqibat bog‘lanishlarini aniqlash, turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish va argumentlashtirilgan xulosa chiqarish kabi ko‘nikmalar kiritiladi. Bunday kompetensiyalarni faqat og‘zaki bayon orqali shakllantirish murakkab bo‘lib, bu interfaol va amaliyotga yo‘naltirilgan metodlarning zarurligini kuchaytiradi.

Shu bilan birga, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy texnologiyalarning o‘zi metodik tayyorgarliksiz qo‘llanilishi kutilgan natijani bermaydi. Texnologiya - vosita, metodika - tizim ekanligi, ya’ni texnik vositalarning pedagogik maqsadlarga muvofiq, ilmiy asoslangan metodik tizim doirasida qo‘llanilishi zarurligi bir qator tadqiqotlarda alohida ta’kidlanadi. Bu nuqtai nazar mazkur tadqiqotning nazariy-metodologik asosini tashkil etadi [2,3].

## METODOLOGIYA

Tadqiqot aralash metodologiya (mixed-methods) asosida olib borildi, ya’ni nazariy tahlil amaliy-empirik ma’lumotlar bilan uyg‘unlashtirildi. Bu yondashuv mavzuni har tomonlama, ham kontseptual, ham amaliy jihatdan o‘rganish imkonini berdi.

### 3.1. Nazariy tahlil metodlari

Nazariy qism doirasida mahalliy va xorijiy pedagogik-metodik adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar (Ta’lim to‘g‘risidagi qonun, Davlat ta’lim standartlari, fan dasturlari) tahlil qilindi. Tahlil jarayonida tizimli-mantiqiy, qiyosiy-tarixiy va kontent-tahlil metodlaridan foydalanildi. Bu metodlar tarix ta’limi metodikasining evolyutsiyasini va zamonaviy yo‘nalishlarini aniqlash imkonini berdi.

### 3.2. Amaliy tadqiqot bazasi va tashkiloti

Amaliy qism Namangan viloyatidagi uchta umumta’lim maktabi (8-10-sinflar) va Namangan davlat texnika universiteti talabalari ishtirokida 2025-2026 o‘quv yilining birinchi yarmida o‘tkazildi. Tadqiqotda jami 186 nafar o‘quvchi/talaba va 14 nafar tarix fani o‘qituvchisi qatnashdi.

Tadqiqot ikki bosqichda olib borildi. Birinchi bosqichda nazorat va tajriba guruhlari shakllantirildi: nazorat guruhida (93 nafar) an’anaviy og‘zaki-tushuntirish va reproduktiv metodlar asosida, tajriba guruhida (93 nafar) esa interfaol metodlar, AKT vositalari, loyihaviy va keys-texnologiyalar asosida tarix darslari olib borildi. Ikkinchi bosqichda har ikki guruhda bir xil

mavzular bo‘yicha bilim sifatini aniqlovchi test-so‘rov, shuningdek o‘quvchilarning fanga munosabatini aniqlovchi anketa-so‘rovnoma o‘tkazildi.

3.3. Ma’lumotlar to‘plash vositalari

1. Pedagogik kuzatuv - dars jarayonida o‘quvchi faolligi, qiziqishi va o‘zlashtirish darajasini bevosita kuzatish.
2. Anketa-so‘rovnoma - o‘quvchilar va o‘qituvchilarning zamonaviy metodlarga munosabatini aniqlash uchun 15 savoldan iborat yopiq va ochiq tipdagi so‘rovnoma.
3. Test-nazorat ishlari - bilim, ko‘nikma va kompetensiyalar darajasini o‘lchovchi standartlashtirilgan testlar (har biri 20 savoldan, 100 ballik tizim).
4. Suhbat metodikasi - o‘qituvchilar bilan tarkibli (structured) intervyu shaklida o‘tkazilgan suhbatlar.

3.4. Statistik tahlil

Yig‘ilgan miqdoriy ma’lumotlar tasviriy statistika (o‘rtacha ko‘rsatkich, standart og‘ish, foiz nisbatlari) yordamida qayta ishlandi. Nazorat va tajriba guruhlari natijalari orasidagi farqning statistik ahamiyatliligini aniqlash uchun Styudent t-testi qo‘llanildi ($p<0,05$ ahamiyatlilik darajasida). Bu yondashuv natijalarning faqat tasviriy emas, balki statistik jihatdan ham asoslanganligini ta’minladi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari ikki yo‘nalishda taqdim etiladi: birinchisi - o‘quvchilarning bilim sifatiga oid miqdoriy ko‘rsatkichlar, ikkinchisi - o‘quvchi va o‘qituvchilarning zamonaviy metodlarga munosabatini ifodalovchi sifat ko‘rsatkichlari.

4.1. Bilim sifati ko‘rsatkichlari

Test-nazorat natijalariga ko‘ra, tajriba guruhida o‘quvchilarning o‘rtacha ball ko‘rsatkichi nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo‘ldi. 1-jadvalda ikki guruh bo‘yicha asosiy ko‘rsatkichlar keltirilgan.

*1-jadval. Nazorat va tajriba guruhlari bo‘yicha bilim sifati ko‘rsatkichlari (o‘rtacha qiymatlar, n=186)*

| Ko‘rsatkich | Nazorat guruhi | Tajriba guruhi | Farq (foiz pung.) |
|---|---|---|---|
| O‘rtacha test ballari (100 balldan) | 64,8 | 81,3 | **+16,5** |
| "A’lo" va "yaxshi" baho olganlar ulushi | 38% | 71% | **+33** |
| Tarixiy sabab-oqibat bog‘lanishni izohlay olganlar | 46% | 79% | **+33** |
| Manba bilan mustaqil ishlash ko‘nikmasi (yuqori daraja) | 29% | 68% | **+39** |

Styudent t-testi natijalariga ko‘ra, guruhlar o‘rtasidagi farq statistik jihatdan ahamiyatli ($t=4,87$; $p<0,01$) bo‘lib, bu farqning tasodifiy emasligini, balki qo‘llanilgan metodika bilan bog‘liqligini tasdiqlaydi [4,5].

4.2. O‘quvchi va o‘qituvchilarning munosabati

Anketa-so‘rovnoma natijalari shuni ko‘rsatdi-ki, tajriba guruhidagi o‘quvchilarning aksariyati zamonaviy metodlarga ijobiy munosabatda bo‘ldi. 2-jadvalda asosiy sifat ko‘rsatkichlari umumlashtirilgan.

*2-jadval. O‘quvchi va o‘qituvchilarning zamonaviy metodlarga munosabati (so‘rovnoma natijalari)*

| So‘rov savoli (ijobiy javob ulushi) | O‘quvchilar | O‘qituvchilar |
|---|---|---|
| Dars qiziqarli va tushunarli bo‘ldi | 84% | - |
| Mavzuni mustaqil tahlil qilish imkoni oshdi | 77% | - |
| Zamonaviy metodlar darsga tayyorlanishni murakkablashtiradi | - | 57% |
| Metodik va texnik qo‘llab-quvvatlash etarli emas | - | 64% |

Diqqatga molik jihat shundaki, o‘qituvchilarning yarmidan ko‘pi (57%) zamonaviy metodlarni qo‘llashda darsga tayyorgarlik vaqtining ortishidan, 64% esa metodik-texnik ta’minotning yetarli emasligidan shikoyat qildi. Bu holat zamonaviy metodikani joriy etishdagi asosiy to‘siqlarni aniqlashga yordam berdi [6,7].

4.3. Pedagogik kuzatuv natijalari

Dars jarayonidagi bevosita kuzatuvlar shuni ko‘rsatdi-ki, interfaol metodlar (keys-stadi, debat, "aqliy hujum", rolli o‘yinlar) qo‘llanilgan darslarda o‘quvchi faolligi 2-2,5 baravar yuqori bo‘ldi. Xususan, savol-javob va muhokamada ishtirok etgan o‘quvchilar ulushi an’anaviy darslarda 31% ni tashkil etgan bo‘lsa, interfaol darslarda bu ko‘rsatkich 73% ga yetdi. Shuningdek, raqamli xaritalar, video-rekonstruksiyalar va virtual muzey resurslaridan foydalanilgan darslarda o‘quvchilarning voqealar xronologiyasi va geografik joylashuvini eslab qolish darajasi nazorat guruhiga nisbatan 28 foiz punktga yuqori bo‘lgani aniqlandi.

**MUHOKAMA**

Olingan natijalar zamonaviy pedagogik texnologiyalarning tarix ta’limi samaradorligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi va bu xulosa adabiyotlar tahlilida keltirilgan xorijiy tadqiqotlar natijalariga mos keladi. Tajriba guruhidagi o‘rtacha ball ko‘rsatkichining 16,5 foiz punktga yuqori bo‘lishi, shuningdek sabab-oqibat tahlili va manba bilan ishlash ko‘nikmalarining sezilarli o‘sishi, interfaol va raqamli metodlarning shaxsga yo‘naltirilgan, faollikka asoslangan ta’lim modelini amalga oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, tadqiqot bir qator amaliy muammolarni ham yuzaga chiqardi. O‘qituvchilarning katta qismi zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashda metodik tayyorgarlik va texnik infratuzilma yetishmovchiligidan shikoyat qiladi. Bu holat shuni ko‘rsatadiki, texnologiyalarning o‘zi emas, balki ularni qo‘llashning ilmiy-metodik tizimi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Adabiyotlar tahlilida ta’kidlangan "texnologiya - vosita, metodika - tizim" tezisi amaliy natijalar bilan to‘la tasdiqlanadi: faqat texnik vositalarni joriy etish, ularni pedagogik maqsadlarga muvofiq metodik asoslash bilan birga olib borilmasa, kutilgan samarani bermaydi.

Tadqiqot natijalarini umumiy ta’lim siyosati kontekstida tahlil qilsak, raqamli ta’lim infratuzilmasini rivojlantirish bilan bir qatorda o‘qituvchilarning malakasini uzluksiz oshirish tizimini takomillashtirish zarurligi yaqqol ko‘rinadi. Xususan, o‘qituvchilarning AKT va interfaol metodlardan foydalanish bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarini shakllantiruvchi maxsus malaka oshirish kurslari, metodik seminarlar va amaliy treninglar tashkil etish tavsiya etiladi [8-10].

Tadqiqotning cheklovlari sifatida tanlanma hajmining nisbatan kichikligi (186 nafar) va tadqiqotning bir hududda (Namangan viloyati) o‘tkazilganligini ko‘rsatish lozim. Bu holat natijalarning umumlashtirilishini cheklaydi va kelajakda kengroq geografik qamrov va katta tanlanma asosida tadqiqotlar olib borishni taqozo etadi. Shuningdek, kelgusi tadqiqotlarda sun’iy intellekt asosidagi shaxsiylashtirilgan ta’lim platformalarining tarix darslarida qo‘llanilishi alohida o‘rganish predmeti bo‘lishi mumkin.

**XULOSA**

O‘tkazilgan tadqiqot natijalariga asosan XXI asr sharoitida tarix fanini o‘qitish metodikasi an’anaviy og‘zaki-tushuntirish usullaridan interfaol, kompetensiyaviy va raqamli texnologiyalarga asoslangan integrativ modelga o‘tishni talab qiladi.

Amaliy tadqiqot natijalari zamonaviy metodlar qo‘llanilgan tajriba guruhida bilim sifati ko‘rsatkichlarining nazorat guruhiga nisbatan statistik jihatdan ahamiyatli darajada (o‘rtacha 16,5-39 foiz) yuqori bo‘lganini tasdiqladi.

Interfaol metodlar o‘quvchi faolligini sezilarli oshiradi, biroq ularning samarali joriy etilishi o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligi va texnik infratuzilma darajasiga bevosita bog‘liqdir.

Tarix ta’limini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: o‘qituvchilar uchun AKT va interfaol metodikadan foydalanish bo‘yicha doimiy malaka oshirish tizimini joriy etish; maktab va OTM larda raqamli ta’lim resurslari (interfaol xaritalar, virtual arxivlar, video-rekonstruksiyalar) bazasini kengaytirish; tarix fani dasturlariga loyihaviy va keys-asoslangan topshiriqlarni metodik jihatdan asoslangan tarzda integratsiya qilish; o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash va manba bilan ishlash kompetensiyalarini baholovchi yangi diagnostik vositalar ishlab chiqish.

Yakun sifatida ta’kidlash joizki, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o‘zi emas, balki ularning ilmiy-metodik jihatdan asoslangan, maqsadga muvofiq va izchil tizim sifatida qo‘llanilishi tarix ta’limi sifatini tubdan oshirishning asosiy omili hisoblanadi.

**ADABIYOTLAR RO‘YXATI**

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni. - Toshkent, 2020.
2. Olimov M. Tarix ta’limi metodikasi: nazariya va amaliyot. - Toshkent: O‘qituvchi, 2022.
3. Mirzayev A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta’lim sifatiga ta’siri. - Toshkent: Fan, 2021.
4. Xolmatova S. Tarix darslarida interfaol metodlarni qo‘llash metodikasi. - Namangan: NamDU nashriyoti, 2023.
5. Yusupov R. Raqamli ta’lim texnologiyalari: nazariy-metodologik asoslar. - Toshkent: TDPU, 2022.
6. Karimova D. Kompetensiyaviy yondashuv asosida tarix ta’limini tashkil etish. // Pedagogika va psixologiya muammolari, 2023, №2. - B. 45-52.